

લઘુકથાઓ

– ડૉ. મોહનભાઈ પટેલ

૧. ઠેસ – પાન ૧૩૮

પુત્રવધુ બજારમાંથી કાપડ ખરીદી લાવી અને સાસુને ઉમળકાથી બતાવી રહી હતી. થોડી વાર સુધી કાપડના જુદાજુદા પીસ બતાવ્યા પછી વહુએ જોયું કે સાસુના ચહેરા પર પ્રસન્નતાની કોઈ મહોર અંકીત થતી નથી એટલે એણે કહ્યું, “આમાંથી કોઈ પીસ ન ગમ્યો, મમ્મી ?”

સાસુએ જાત સંભાળી લીધી. અને કહ્યું, “કેમ ન ગમે, બધું કાપડ સરસ છે.”

વહુને સાસુના શબ્દોમાં રણકાર જણાયો નહીં એટલે એણે બધા પીસ સંકેલી લીધા અને કબાટમાં મુકતાં મનોમન બોલી, ‘કોણ જાણે શું છે તે કાપડની વાતમાં જ એમનું મોઢું ચડી જાય છે !’

દીકરો ઘણું કમાતો હતો. ગરીબીના કપરા દીવસો કમુબહેન માટે હવે ભુતકાળ બની ગયા હતા. ઘરમાં સુખસગવડનાં સાધનોની ઘણી ખરીદી થતી હતી. એ જોઈને કમુબહેન રાજી થતાં. પણ વહુ જ્યારે મોઢું કાપડ લઈ આવતી ત્યારે તેમનું મોઢું પડી જતું. એવે સમયે એમને એક વખત દીકરીની આંખમાં ડાઙકી ગયેલાં આંસુ યાદ આવી જતાં. દીકરીએ ઉનાળાના વેકેશનમાં રાતદીવસ કપાસનાં કાલાં ફોલીને મજરીની સારી રકમ એકઠી કરી હતી. જુનમાં કોલેજ ઉઘડે એ પહેલાં એ આ રકમનું કાપડ ખરીદી લાવી. અને હોંશે હોંશે માને બતાવવા લાગી.

કાપડ બતાવીને દીકરીએ પ્રશ્ન કર્યો, “કાપડ ગમ્યું, બા ?”

કાપડ ગમવા ન ગમવાની વાત બાજુએ રહી. માએ કહ્યું, “કાલાંની રકમ તો તારી ફી અને ચોપડીઓ માટે હતી. તું આ શું લઈ આવી ? આવું મોઢું કાપડ આપણને પોસાય ? તને ભણાવવાની છે. મોટીને પરણાવવાની છે. ઘરના ખરયા કાઢવાના છે. આપણને આવો વૈભવ ન પોસાય, બેટા !”

માની વાત સાચી હતી. એની મજરીની કમાણી પર ઘર નભતું હતું એ દીકરી સમજતી હતી. એટલે તો એનો ઉત્સાહ એકા એક પાણીના તરંગની જેમ વીસર્જીત થઈ ગયો અને એની આંખમાં આંસુ તગી રહ્યાં.

વહુ જ્યારે મોઢું કાપડ ખરીદી લાવતી ત્યારે કમુબહેન રાજી તો થતાં; પણ એમની સ્મૃતીમાં દીકરીવાળો પ્રસંગ તાજો થઈ આવતો અને એમનું મન બોલી ઉઠતું : ‘દીકરી

બીચારી પહેલી વાર કોલેજમાં પહેરવા સારું કાપડ લઈ આવી અને મુઈ હું એ ન જીરવી શકી !”

હૈયાની આ ઠેસ કમુબહેનના ચહેરા ઉપર રાજીપો લાવવા ન દેતી. વહુ આ ક્યાંથી જાણે !

૨. સ્પર્શ – પાન ૧૩૫

સાંજના રશ અવર્સમાં આ રસ્તાઉપર ટ્રાફીકનું પ્રેશર રહે છે. વાહનોની અતુટ વણઝાર જાણે ! એ રસ્તો ઓળંગવા માંગતો હતો; પણ અંધ હોવાને કારણે અધીર થઈને કુટપાથની ધાર ઉપર ઉભો રહ્યો હતો.

ક્યાંય સુધી એ ઉભો રહ્યો હોત; પણ કોઈ હાથ એના કાંડા પર ચંપાયો. એ સમજી ગયો કે એ હાથ એની મદદ માટે જ આવ્યો છે. એને લાગ્યું કે એ હાથ રુક્ષ નથી. મૃદુ છે. વળી, એકએક કદમને તોલી માપીને પોતાને ખેંચી રહેલા એ હાથ પર બંગડીઓ હોવાનો એને અહેસાસ થયો. એને પુરી ખાતરી થઈ ગઈ કે કોઈ સ્ત્રી એની મદદે આવી છે. સ્ત્રી નહીં; કોઈ અલ્લડ યુવતી જ !

એને થયું, એક વખત જો પોતાનાં આંગળાં એ હાથને સ્પર્શી લે તો એની ઉંમરની ખબર પડે. મન બોલી ઉઠ્યું : ‘અરે, સ્પર્શનીયે ક્યાં જરુર છે ? એનાં વસ્ત્રોમાંથી જે મધમઘાટ નીકળી રહ્યો છે તે એની ઉંમરની ચાડી ખાય છે. વીસથી વધારે નહીં હોય.’

એ ઈચ્છતો હતો કે અનંતકાળ સુધી રસ્તો ઓળંગવાનું આ કામ ચાલ્યા કરે... એના જીવનમાં કોઈ યુવતીના હાથની આ પહેલી પકડ હતી. હા, હા, સ્પર્શ પણ પહેલો જ !

કેવો મધુર અનુભવ હતો ! એક સાથે એના ચીત્ત માં બધાં દ્વાર ખુલી ગયાં. એ સ્પર્શ ત્વચાનાં છીદ્રોમાં પ્રવેશીને રુધીરમાં ફરવા લાગ્યો. આખું શરીર ઉષ્ણતા ધારણ કરી રહ્યું.

પણ રસ્તો તો ઝડ પુરો થઈ ગયો ! કુટપાથ આવતાં જ પેલી પકડ છુટી ગઈ. આભાર માનવાના બહાના હેઠળ એ પેલી યુવતીના બન્ને હાથ પકડી લેવા ઈચ્છતો હતો. પણ હવે શું ? હાથ છુટી ગયો હતો. એણે કહ્યું, “આભાર. મારે માટે તકલીફ લેવી પડી !”

“તકલીફ શાની ? એ તો ફરજ હતી !” આટલા શબ્દો પછી બોલનું અસ્તીત્વ જાણે હવામાં ઓગળી ગયું.

કોઈના અવાજને રુપાની ઘંટડી સાથે સરખાવવાની વાત તો એણે સાંભળી હતી. આજે એની પ્રતીતી થઈ. એને થયું – આ અવાજ પણ ઉમ્મરની ચાડી ક્યાં નથી ખાતો ? યુવાનીથી ફાટફાટ થતું વીસમું વરસ જ જાણે !

એ ચાલતો રહ્યો. એના કરતાં એનું ચીત્ત વધારે ચાલી રહ્યું હતું. ચાર રસ્તા આવતાં એણે વળાંક લીધો. હવે ટ્રાફીકનું દબાણ ઘટ્યું હતું. મોકળાશ વધી હતી. થોડા અંતર પછી તો એનો પરીચીત વીસ્તાર આવ્યો.

અહીં પણ એક રસ્તો ઓળંગવો પડે એમ હતો. પણ એ કામ મુશ્કેલ નહોતું. ઘણી આસાનીથી આ રસ્તો એણે ઓળંગ્યો હતો, અનેક વાર.

એણે રસ્તા પર પ્રવેશ કર્યો. અને ત્રણ ડગલાં ભર્યાં, ત્યાં તો કોઈ રાહદારીનો તીણો અવાજ સંભળાયો : ‘એ...એ...એ ગયો !’

અને એક જીવલેણ અકસ્માત સર્જાઈ ગયો.

૩. છાપું - પાન ૧૧૩

શેખમહમદની નજર છાપાને ઢુંઢી રહી હતી.

ભગવાનગઢનો આ રસીયો જીવ મારી દુકાનમાં છાપું આવે કે તરત જ તરાપ મારતો. એકબીજાના હાથમાંથી વર્તમાનપત્ર ઝુંટવી લઈને વાંચીએ એવા મીત્રો અમે હતા. પણ આજે તો છાપું માગવાની એ હીમ્મત નહોતો કરતો. આદીવાસીઓના આ નાનકડા ગામમાં બીજું છાપું પણ આવતું નહોતું.

આજનું સમાચારપત્ર તો... (ભગવાન મહેર કરે...) એના આવ્યા પહેલાં મેં છુપાવી દીધું હતું. આવીને એ બાંકડે બેઠો. આડીઅવળી વાતો કરતો હતો; પણ એની તેજીલી આંખો છાપું ખોળી રહી હતી.

હું છાપું વાંચવા તો તલપાપડ હતો. પેપર વાંચવાની મારી અધીરાઈથી મારું અંતર વલોવાઈ રહ્યું હતું. પણ શેરમહમદ ઉઠીને જાય તો ને ? એની હાજરીથી હું ભારે બેચેની અનુભવી રહ્યો હતો.

થોડી વાર એકલો પડશે તો ચાલી જશે એમ માની કામને બહાને હું અંદર ગયો ને ખુણામાં પડેલા ગુન્દરના ઢગલામાંના થોડા ગાંગડા આમતેમ ફેરવવાનો મેં પ્રયત્ન કર્યો; પણ મારી અધીરાઈ વધતી જતી હતી. બન્ધ બારીના કાણામાંથી મેં શેરમહમદ તરફ જોયું. કબાટ પાછળથી છાપું કાઢી લઈને એ આખું પેપર ઘટક ઘટક પીવા મંડી ગયો હતો.

બહાર નીકળવાની આગાહી રૂપે મેં થોડો ખખડાટ કર્યો એટલે એણે છાપું મુળ સ્થાને મુકી દીધું અને સ્વસ્થ થઈ જવાનો દેખાવ કર્યો.

બે મીનીટ માટે પણ એ અંદર જાય તો વચલાં પાનાંનાં હેડીંગ જોઈ લેવાય એ ખ્યાલથી મેં એને કહ્યું : ‘જોને શેરમહમદ, અંદર પડેલો માલ ફર્સ્ટ ગ્રેડમાં ચાલે એવો છે કે કેમ ?’

પણ બેચાર મથાળાં પર નજર ફેરવું એ પહેલાં તો એ કમબખ્તનો અવાજ છેક બારણા પાસે આવ્યો : ‘બધો થઈ ગ્રેડનો માલ છે ફોરેઈન નહીં જાય.’ મેં ઈસ્કોતરા નીચે છાપું સરકાવી દીધું.

ફરીથી એ બાંકડા પર બેઠો. પુરી તક મળ્યા વીના હવે આ અહીંથી ઉઠવાનો નથી એવી ગણતરીએ એને, ‘તું બેસજે; હું હમણાં આવું છું’ કહી બહાર વાડ પાછળ જઈ હું વીસેક મીનીટ બેસી રહ્યો.

એ વીસ મીનીટ મેં ભારે પરીતાપમાં પસાર કરી. વર્તમાનપત્રના સમાચારો નજરે પડતાં મારું હૈયું બેસી ગયું હતું. શેરમહમદનો જીવ પણ ઉંચો થઈ ગયો હતો એ હું સમજી શક્યો હતો.

હું દુકાનમાં આવ્યો એટલે શેરમહમદ ઝડપથી ચાલ્યો ગયો.

મેં છાપું ઉઘાડયું.

વર્ષો જુનાં કારમાં બન્ધન તુટ્યાં પછી મુક્તીનો ઉલ્લાસ માણવા ટાણે પ્રજાની બે કમનસીબ કોમો, લોહીની નદીઓમાં તણાવા લાગી હતી. આખું છાપું કોમી હુલ્લડોના સમાચારથી ખરડાયેલું હતું.

૪. પાંચ લાગણ – પાન ૧૦૮

દીકરાના કાગળમાં પહેલેથી છેલ્લે સુધી ખુશીસમાચાર હતા તો પણ ડોસા ગમગીન થઈ ગયા, એ પત્નીએ જોયું. ક્યાંય સુધી કાગળ હાથમાં ઝાલીને બેસી રહ્યા એટલે એણે પુછ્યું, “શા વીચારમાં પડી ગયા છો ?”

“કંઈ નહીં” કહી ડોસાએ સ્વસ્થ થવા પ્રયત્ન કર્યો.

“તો પછી કામે વળગો ને !”

ડોસા ઉભા થયા અને એમની કાયમની ટેવ પ્રમાણે કાગળ ખુબ જતનપૂર્વક પેટીમાં મુકતાં પહેલાં ફરી એક વખત એને ધ્યાનથી જોઈ રહ્યા : પેન ઉપાડ્યા વીના અક્ષરો અને શબ્દોના અંકોડા ભરાવીને લખાયેલી પાંચ લીટીઓ સાંકળની પાંચ સેર જેવી લાગતી હતી : પહેલી બે લીટીઓમાં નામાવલી હતી અને બાકીની ત્રણમાં ખુશીના સમાચાર હતા.

ડોસાની નજર ફરી ફરીને પેલાં નામવાળી લીટીઓ તરફ જતી હતી.

પત્નીથી ન રહેવાયું. ઓસરીમાં આવીને બોલી : “આજ તમને થયું છે શું ? વાંચ્યા પ્રમાણે કાગળમાં સમાચાર તો ખુશીના છે ને ?”

“સમાચાર તો ખુશીના જ છે.”

“ત્યારે વારેવારે આમ કાગળ સામે કેમ જુઓ છો ?”

પત્નીના મનનું સમાધાન કરવા ખાતર જ એમણે જવાબ આપ્યો : “દીકરાને ખુબ કામ પહોંચતું લાગે છે. ધરાઈને સમાચારેય લખતો નથી.”

પત્નીના મનનું સમાધાન થઈ ગયું. એ બોલી : “એને શ્વાસ લેવાની કુરસદ નથી; તોય સંભારીને વખતસર કાગળ લખે છે એટલું થોડું છે ?”

પણ ડોસા શાંત થાય એમ નહોતા. એમની નજર વળીવળીને પેલી નામાવલી તરફ જતી હતી. કાયમની ટેવ પ્રમાણે એણે બીજાં નામની સાથે આઠ-દસ મહીના ઉપર ગુજરી ગયેલા દીકરાનું નામ પણ લખ્યું હતું ! મુએલા દીકરાનું સહેજ સ્મરણ થતાં જ ડોસાનું હૈયું ખળભળી ઉઠતું હતું ત્યારે આને લખતી વખતેય કંઈ ન થયું !

યાત્રીક ઢબથી લખાયેલા આ કાગળમાં દીકરાનું હૃદય નહોતું એ ડોસા આજે પારખી ગયા હતા.

૫. ગતીભંગ - પાન ૧૧૭

રાજપુર સ્ટેશને ગાડી પકડવા ડુંગર અને તેની વહુ ઉભા માર્ગે ઝડપભેર જઈ રહ્યાં હતાં. પત્નીનો પાછળ પાછળ આવવાનો અણસાર મોળો પડી જતાં ડુંગરે પાછળ જોયું. પત્ની રસ્તા પર નજર ફેરવતી ધીમી પડી રહી હતી. “શું ખોળે છે ?”

“કંઈ નહીં” પત્નીએ જવાબ આપ્યો ને ઝડપથી પગ ઉપાડવા પ્રયત્ન કર્યો. થોડાં ડગલાં ચાલ્યા પછી વળી એનો વેગ મન્દ પડી ગયો.

“આમ ગાંડાની માફક અડવડીયાં શું ખાય છે ?” ડુંગર ગુસ્સે થયો: “દીવસ આથમવા આવ્યો; આમ કર્યા કરીશ તો રસ્તામાં જ અંધારું થઈ જશે, કાં તો !”

પત્ની થોડાં ડગલાં આગળ ચાલી ખરી; પણ પછી તો એ બેસી પડી.

પાછો ફરીને ડુંગર પાસે આવ્યો. : ‘તે આજ ધાર્યું છે શું ? ગાડી ચુકી જઈશું તો નહીં ઘરનાં કે નહીં ઘાટનાં એવી દશા થશે. રાત કાઢીશું ક્યાં ?’ પત્ની કશું જ બોલી નહીં. ભાવાર્દ્ર બનીને એ તો નજરની પીંછીને ધુળ પર પસારી રહી હતી. ‘જોયું ?’ એ બોલી.

‘શું ? મને તો કંઈ દેખાતું નથી !’

પત્ની આંગળીનો છેડો છેક જમીન સુધી લઈ ગઈ. એક ઘાટીલી પગલીની છાપ એ બતાવી રહી હતી : ‘આપણી બબલીની જ પગલી જાણે ! હું તો ક્યારનીય આ પગલીઓ જોયા જ કરતી આવું છું... બરોબર એ જ પગલું... આંગળાંની બોર જેવી જ છાપ...’

‘ગાંડી, એવાં પગલાં તો ઘણાંય હોય. લે ચાલ, મોડું થશે.’ બાળકનાં પગલાંની છાપ જોઈ, મૃત સન્તાનની હાલી ઉઠેલી સ્મૃતીથી ડગી ગયેલી પત્ની પ્રત્યે સહાનુભુતીનો બોલ પતીએ કાઢ્યો.

પત્ની બેસી જ રહી. એ બોલી : ‘ખેતરે જતાં ને આવતાં આગળ આગળ દોડી જતી બબલીની પગલીઓ મારે હૈયે જડાઈ ગઈ છે. આ એ જ પગલી...’ પગલીના બીબામાં પત્નીની નજર ભળી હતી.

ડુંગર એક વાર પત્નીના મુખ સામે જોઈ રહ્યો અને પછી પોતાની નજર ગગનના કોઈ માર્ગ તરફ વાળી લીધી. બન્ને જણ સ્થીર થઈ ગયાં.

લાકડીના ટેકે ગગન તરફ મોં કરીને ઉભા રહી ગયેલા પત્નીને જોઈને પત્ની સાવધ બની ગઈ. એણે કહ્યું : ‘લ્યો હેંડો, હવે પગ ઉપાડો ઝટ... ગાડી ચુકી જઈશું.’

અને બન્ને જણે વળી બમણા વેગથી ચાલવા માંડ્યું.

– ડૉ. મોહનભાઈ પટેલ

સંપર્ક: મોહનભાઈ પટેલ, 501/21, સત્યાગ્રહ છાવણી, સેટેલાઈટ રોડ, અમદાવાદ-380 015 ફોન: 079-2686 2598

લેખકના પુસ્તક ‘લઘુકથા : સ્વરૂપપરીચય’ (પ્રકાશક અને પ્રાપ્તિસ્થાન-મોહનભાઈ પટેલ, 501/21, સત્યાગ્રહ છાવણી, સેટેલાઈટ રોડ, અમદાવાદ-380 015, પ્રથમ આવૃત્તિ: 2007, મુલ્ય: 100 રૂપીયા, પૃષ્ઠ: 160)માંથી લેખકશ્રીની પરવાનગીથી સાભાર...ઉત્તમ ગજજર

‘સન્ડે ઈ-મહેફીલ’ - વર્ષ: છઠ્ઠું - અંક: 203 – October 24, 2010

‘ઉંઝાજોડણી’માં અક્ષરાંકન: ઉત્તમ ગજજર - uttamgajjar@gmail.com

‘વાંચે ગુજરાત’ની જેમ ‘લખે ગુજરાત’

સમગ્ર વિશ્વમાં ગુજરાતી ભાષાને જીવંત રાખવા ઈન્ટરનેટ ઉપર ગુજરાતી ભાષાને કમ્પ્યુટરમાં સરળતાથી લખવા માટે હાલ ચેન્નાઈ સ્થિત મૂળ સુરતના હિમાંશુ મિસ્ત્રી

અને રતિલાલ ચંદરયાએ એક નવી વેબસાઈટ મૂકી છે. [http://lakhe-](http://lakhe-gujarat.weebly.com)

[gujarat.weebly.com](http://lakhe-gujarat.weebly.com) આ વેબસાઈટ ખોલી માત્ર બે કી-બોર્ડ ડાઉનલોડ કરવાનાં છે.

ઈન્સ્ટોલેશન, ચિત્રો-કી બોર્ડના મેપિંગની પીડીએફ ફાઈલ અહીં ઉપલબ્ધ છે જે ખોલવાથી

આસાનીથી ગુજરાતી તથા દેવનાગરીમાં લખી શકાશે. વધુ વિગતોની જાણકારી માટે

uttamgajjar@gmail.com સંપર્ક કરવો.

(‘ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી’, ગાંધીનગરના સામયિક ‘શબ્દસૃષ્ટિ’ : ઓગસ્ટ :

૨૦૧૦ : ‘સાહિત્યવૃત્ત’ ના પાન ૯૮ ઉપરથી સાભાર...)

• ‘લખે ગુજરાત’

‘લખે ગુજરાત’ માં શ્રી ઉત્તમ ગજજરે ૨૦૦૫થી ‘સન્ડે ઈ-મહેફીલ’ મારફત ‘વાંચે ગુજરાત’ની વાચનયાત્રા શરૂ કરી છે અને શ્રી રતિલાલ ચંદરયાએ ‘ગુજરાતીલેક્સિકોન’ મારફત લગભગ ૪૫ લાખ શબ્દોનો વિશાળ શબ્દભંડોળ નેટ ઉપર ઉપલબ્ધ કરાવી આપ્યો છે. આજ દિન સુધીમાં તેની ૫૫ લાખ મુલાકાત થઈ છે.

(‘ગુજરાત સાહિત્ય પરિષદ, અમદાવાદના સામયિક ‘પરબ’ : ઓગસ્ટ-૨૦૧૦ : ‘સાહિત્યવૃત્ત’ના પાન ૮૪ ઉપરથી સાભાર...)

•—• ‘ગુજરાતીલેક્સિકોન’ અને ‘ભગવદ્ગોમંડળ’

..... એ પછી ગુજરાતી ભાષા માટે એક અદ્વિતીય કહી શકાય એવી ઘટના સાઈબર જગતમાં બની. એટલે

કે ‘ગુજરાતીલેક્સિકોન.કોમ’ (<http://www.gujaratilexicon.com/>) અને ‘ભગવદ્ગોમંડળ.કોમ’ (<http://www.bhagwadgomandal.com/>) ઓનલાઈન ઉપલબ્ધ બન્યા. રતિલાલ ચંદરયા દ્વારા મુકાયેલી આ બંને વેબસાઈટ વડે ઈન્ટરનેટ પર ગુજરાતી ભાષા સમૃદ્ધ બની. સૌને માટે જોડણીકોશ અને ભગવદ્ગોમંડળ ઉપલબ્ધ બન્યાં.

(ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી, ગાંધીનગરના સામયિક ‘શબ્દસૃષ્ટિ’ના ઓક્ટોબર-નવેમ્બર, ૨૦૧૦ના ઓક્ટોબર-નવેમ્બર, ૨૦૧૦ના અંકના પાન ૧૮૭થી ૧૯૫ ઉપરથી સાભાર...)

લેખક: શ્રી મૃગેશ શાહ - shah_mruges@yaho.com વડોદરા,

વેબસાઈટ - <http://www.readgujarati.com/>

‘સન્ડે ઈ-મહેફીલ’ - વર્ષ: ૨૦૧૦ - અંક: ૨૦૩ - October 24, 2010

‘ઉંઝાજોડણી’માં અક્ષરાંકન: ઉત્તમ ગજજર - uttamgajjar@gmail.com

